

Razširjenost in značilnosti spolne zlorabe v otroštvu v Sloveniji¹

Metka Kuhar², Darja Zaviršek³

Čeprav ostaja spolna zloraba v otroštvu (SZvO) problem mednarodnih razsežnosti s številnimi, težkimi in dolgotrajnimi posledicami, v Sloveniji primanjkuje sistematičnih podatkov o razširjenosti problema in njegovih specifikah. Ta analiza je prvi celovitejši poskus določitve razširjenosti SZvO v Sloveniji, vključno s posameznimi značilnostmi zlorab (vrsta, ponavljajočnost, spol žrtve, storilci, starostno obdobje ob zlorabi, socialno-ekonomsko ozadje žrtev itd.). Podatki izhajajo iz slovenske študije obremenjujočih izkušenj v otroštvu iz leta 2019. Rezultati so pokazali, da je v Sloveniji 9,5 odstotka oseb ženskega spola in 2,6 odstotka oseb moškega spola do svojega 18. leta najmanj enkrat doživelo vsaj eno vrsto spolne zlorabe s strani vsaj pet let starejše osebe. Pri ženskah je nižji socialno-ekonomski status v otroštvu povezan z večjim tveganjem za SZvO, pri moških pa manjšinska etničnost in bivanje v manjšem mestu. Večina storilcev pri ženskah žrtvah prihaja iz družinskega kroga, med moškimi je posebej visok odstotek storilcev sosedov.

Ključne besede: spolna zloraba otroka, obremenjujoče izkušnje v otroštvu, storilci, anketa, prebivalke in prebivalci Slovenije

UDK: 343.541(497.4)

1 Uvod

Spolna zloraba v otroštvu⁴ (SZvO) je in ostaja problem mednarodnih razsežnosti s številnimi, težkimi in dolgotrajnimi posledicami. V zadnjih štirih desetletjih je postala predvsem po zahodnih državah predmet znanstvenih študij, metaanaliz in sistematičnih pregledov, ki so se obsežno ukvarjale z razširjenostjo problema (Brown in Craft, 1989; Elmer in Gregg, 1967; Pereda idr., 2009b; Rush, 1980; Stanley idr., 1999), njegovimi posledicami (Enders, 2003; Maniglio, 2009; Walker, 1992; Zaviršek, 2002), dejavniki tveganja in zaščitnimi dejavniki (Assink idr., 2019; Yule idr., 2019) ter tudi z učinkovitimi pristopi za pomoč osebam (Bass in Davis, 1998;

Davis in Gidycz, 2000; McTavish idr., 2019; Rutar, 2016), ki so doživele oziroma doživljale SZvO.

Opredelitve in podatki o razširjenosti SZvO se v mednarodni perspektivi med seboj razlikujejo. Svetovna zdravstvena organizacija (WHO, 1999) je SZvO opredelila kot vpletenost otroka v spolno aktivnost, ki je otrok ne razume v celoti, za katero otrok ni razvojno pripravljen in ne more dati zavestne privolitve, oziroma ta krši zakone ali družbene tabuje. Raziskovalne opredelitve SZvO se raztezajo od bolj inkluzivnih do bolj restriktivnih (Haugaard, 2000; Wyatt in Peters, 1986). Raziskovalni podatki o razširjenosti SZvO so odvisni še od številnih drugih dejavnikov, na primer od vzorca (npr. vzorci klinične, neklinične ali specifične populacije; zajet starostni razpon), načina poročanja (retrospektivnost, samoporočanje, poročanje skrbnikov in drugih oseb) in od sprejetosti oziroma tabuizacije/prepovedi pojava v posamezni družbi.

Finkelhor in Browne (1986) sta poudarila, da SZvO v primerjavi z drugimi travmatičnimi izkušnjami zaznamujejo dodatni negativni vidiki, in sicer kršitev otrokovih meja, občutek nemoči, izdaja (če gre za zlorabo s strani znanih oseb), stigmatizacija; pogosto so povezane z odsotnostjo zaščite in/ali ljubezni pri skrbnikih. Dinamika spolne zlorabe izrazito spremeni otrokov kognitivni in čustveni odnos do sveta, izkrivi njegovo samopodobo, vpliva na svetovni nazor ter determinira čustveni in kognitivni razvoj. Ker večina otrok, ki so žrtve spolne zlorabe, v spolno dejanje ni fizično prisiljena, temveč vanj vpletena s pomočjo manipulacije, igranja naklonjenosti do otroka s strani

¹ Raziskavo je finančno podprla Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) iz državnega proračuna (ciljni raziskovalni program št. V5-1712 in raziskovalni projekt št. J5-2566). Avtorici se zahvaljujeta Katji Bašič za zbirnik letnih policijskih statistik v obdobju 1978–2022.

² Dr. Metka Kuhar, redna profesorica za socialno psihologijo, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija. E-pošta: metka.kuhar@fdv.uni-lj.si

³ Dr. Darja Zaviršek, redna profesorica za socialno delo, Fakulteta za socialno delo, Univerza v Ljubljani, Slovenija. E-pošta: darja.zavirsek@fsd.uni-lj.si

⁴ Pod spolno zlorabo v otroštvu v skladu z uporabljenim merskim instrumentom uvrščamo spolno zlorabo do dopolnjenega 18. leta starosti. Isti starostni razpon uporabljajo tudi druge opredelitve zlorab v otroštvu (World Health Organization [WHO], 2020).

storilca, pod krinko skrbi ipd., se otroci, ki so žrtve, pogosto počutijo odgovorne in sebi pripisujejo krivdo za spolno nasilje.

Metaanalize in sistematični pregledi kažejo, da SZvO predstavlja splošen, nespecifičen dejavnik tveganja za negativne izide v otroštvu (Kendall-Tackett idr., 1993) in tudi v poznejšem življenju (Maniglio, 2009; Mullender, 1996; Neumann idr., 1996) – in to onstran dejavnikov tveganja in zaščitnih dejavnikov ter ne glede na uporabljeno opredelitev, način merjenja in vzorce. SZvO se konsistentno povezuje z negativnimi izidi na področju duševnega zdravja (Zaviršek, 1994) in tudi s tveganimi spolnimi praksami in drugimi zdravju škodljivimi vedenji ter reviktimizacijo (Brownmiller, 1988; Walker, 1992). SZvO vpliva tudi na različne vidike socialnega funkcioniranja v odraslosti (Bass in Davis, 1998; de Jong idr., 2015). Preživele in preživeli dosežejo v povprečju nižjo stopnjo izobrazbe ter imajo nižje dohodke v primerjavi s tistimi, ki v otroštvu niso doživeli spolne zlorabe; zanje so značilne pogostejše ločitve oziroma razveze kot med tistimi, ki spolnih zlorab niso doživeli, več preživetega nasilja s strani partnerja in mladoletniških nosečnosti. Ljudje, ki so preživeli spolne zlorabe, so kot starši bodisi bolj avtoritarni bodisi imajo večje težave s postavljanjem meja v primerjavi s tistimi, ki je niso. Metaanaliza Whitakerja idr. (2008) je pokazala tudi povezave med odklonskim vedenjem in preživetimi spolnimi zlorabami; storilci kaznivih dejanj spolne narave zoper otroke imajo v primerjavi s posamezniki, ki so storili kaznivo dejanje nespolne narave, in tistimi, ki niso storili nobenega kaznivega dejanja, pogostejše sami izkušnje SZvO.

Ker gre za posebej obremenilno, hkrati pa za kompleksno in večplastno izkušnjo, je zelo pomembno poznavanje razširjenosti in tudi značilnosti spolne zlorabe. Poznavanje SZvO prispeva k bolj učinkovitemu, sistematičnemu in eksplicitnemu razvijanju preventivnih in intervencijskih politik ter praks, k večjemu zavedanju in razumevanju problema v specifičnih okoljih in sistemih, ki obravnavajo otroke, zlasti tam, kjer se z njimi posredno nenehno srečujejo, na primer v zdravstvu (zlasti pediatrija), predšolski vzgoji in šolstvu, socialnem varstvu, sodstvu in policiji z namenom, da bi otrokom in mladim lahko učinkovito pomagali.

1.1 Opredelitev raziskovalnega problema

Slovenska zakonodaja SZvO posebej izpostavi v »Kazenskem zakoniku (KZ-1)« (2008), in sicer v 173. členu, ki opredeljuje spolni napad na osebo, mlajšo od petnajst let.⁵ Ta je bil v dana-

šnji različici sprejet leta 2012 (takrat je prišlo do zvišanja let pri žrtvi s štirinajst na petnajst let, da bi se upoštevala brezmočnost otroka pod starostno mejo petnajst let in bi se zakon uskladil z drugimi pravicami, ki jih otrok dobi po tem letu starosti) (»Kazenski zakonik (KZ-1-UPB2)«, 2012). V »Zakonu o preprečevanju nasilja v družini (ZPND)« (2008) se SZvO umešča pod širšo opredelitev spolnega nasilja v družini (3. člen, 4. točka).

Kljub temu tako pomembna tematika v Sloveniji raziskovalno še ni bila obravnavana v obliki sistematične in poglobljene nacionalne raziskave o razširjenosti problema. Spolna zloraba se je pri nas raziskovalno obravnavala predvsem v kontekstu spolnega nasilja nad odraslimi ženskami (Aničič idr., 2017; Bašič, 1997, 2014, 2016; Domiter Protner, 2014; Frangež in Dvoršek, 2013; Leskošek idr., 2014; Veselič idr., 2014; Zaviršek, 1994, 1998). Mrkun (2020a, 2020b) je na vzorcu prebivalcev Slovenije ($n = 1.128$), ob upoštevanju spola, starosti (od 18 let do 75 let) in regije, ugotovila, da je skoraj en od petih prebivalcev in prebivalcev Slovenije do 18. leta starosti imel izkušnjo ene od oblik spolnega nasilja v otroštvu, kar je 18 odstotkov populacije (Mrkun, 2020b). Spolna zloraba je bila najpogostejše enkratno dejanje; med vrstami zlorab so bili največkrat navedeni neprimerno dotikanje (10 odstotkov), razkazovanje (10 odstotkov), spolno nadlegovanje (5 odstotkov), poskusi posilstva (2 odstotka); pri čemer pa v dani raziskavi omembe spolnega nasilja niso bile definirane, zato ostaja in ravni podatkov več odprtih vprašanj brez precizne slike o razširjenosti SZvO in njenih značilnostih.

Pričujoča študija predstavlja prvi celovitejši poskus določitve razširjenosti SZvO v Sloveniji, vključno s posameznimi vrstami SZvO, značilnostmi zlorabe (ponavljajočnost, vrste storilcev, starostno obdobje, v katerem je prišlo do zlorabe) in preučitve socialno-ekonomskih dejavnikov, ki bi lahko bili povezani z njo. Rezultate prikazujemo po spolu, kar je dodana vrednost naše analize, saj tudi v mednarodnem merilu primanjkujejo podatki o SZvO moških otrok in odrasčajočih fantov, zlasti glede na različne značilnosti zlorabe.

Podatki izhajajo iz slovenske študije obremenjujočih izkušenj v otroštvu (Kuhar in Zager Kocjan, 2020). Obremenjujoče izkušnje v otroštvu (ang. *Adverse Childhood Experiences*, poznane tudi pod okrajšavo ACE; v slovenskem jeziku OIO) so potencialno travmatični dogodki ali izkušnje v otroštvu, ki so pomembno povezane z različnimi negativnimi izidi tako v otroštvu kot v odraslosti, na primer z zdravstvenimi kazalniki, psihosocialnim funkcioniranjem in splošno kakovostjo življenja (Felitti idr., 1998; Hughes idr., 2017). V študijah OIO se največkrat meri deset kategorij obremenjujočih izkušenj v otroštvu. Pet kategorij vključuje osebne izkušnje: psihično, fizično in spolno nasilje oziroma zloraba ter psihično in fizično zanemarjanje. Pet kategorij pa se navezuje na ostale družin-

⁵ Kaznivo dejanje po 173. členu Kazenskega zakonika se nanaša sicer le na otroke do 15. leta starosti, po tej starosti pa so otroci do 18. leta starosti zaščiteni enako kot odrasle osebe (»KZ-1«, 2008). V dani raziskavi je zajeta populacija do 18. leta starosti, torej tako otroci do 15. leta kot mladi med 15. letom in 18. letom starosti.

ske člane oziroma člane gospodinjstva (izvorno poimenovane »disfunkcije v gospodinjstvu«, ang. *household disfunctions*). Mednje uvrščamo nasilje med odraslimi člani gospodinjstva, zasvojenost, težave v duševnem zdravju in kriminalno dejanje odraslega člana gospodinjstva ter razveza staršev oziroma prekinitve stika med otrokom in starši zaradi smrti starša, razveze ali zapustitve (WHO, 2020). Slovenska študija je bila izvedena na velikem panelnem vzorcu odraslih prebivalcev in prebivalcev Slovenije.

2 Razširjenost SZvO

Na razširjenost SZvO vplivajo različni sociokulturni dejavniki in socialne norme, ki se reproducirajo v vzgojno-izobraževalnem, zdravstvenem, pravosodnem in drugih družbenih sistemih. Med njimi je med najpomembnejšimi družbena naravnost do otrok (socialne reprezentacije in vzgojni stili), predvsem do deklic, ki so najpogostejše žrtve SZvO. Če so otroci oziroma mladi dojeti kot šibki in nekompetentni, odrasli pa kot tisti, ki jih morajo disciplinirati in nadzorovati, je večja verjetnost, da jih bodo uporabili za lasten spolni užitek ter z njimi manipulirali. Tradicionalna avtoritarna vzgoja, ki še zlasti v ruralnih, konservativnih religioznih okoljih temelji na doktrinah nevprašljive pokornosti in ubogljivosti otrok v odnosu do odraslih, prav tako ustvarja pogoje za SZvO (Zaviršek, 2016). Vendarle pa se reprezentacije otrok, vzporedno z opisanimi prepričanji, zlasti po zahodnih državah in po sprejetju Konvencije o otrokovih pravicah, nagibajo v smer pojmovanja otrok kot subjektov pravic; otroci postajajo v očeh odraslih vse bolj kognitivno, čustveno in socialno kompetentni (Mullender idr., 2002).

Nadalje med škodljive družbene norme, ki vplivajo na pogostost SZvO, prištevamo splošni odnos do nasilja v zasebni sferi, in specifično do spolnega nasilja (npr. družbeno legitimiranje nasilja, visok prag nasilja nad otroki, avtoritarni obrazci vzgoje otrok, kultura molka, diskreditiranje žrtev, strukturna zaščita storilcev in strukturno pomanjkanje podpore za žrtve). Izpostaviti je treba patriarhalno družbeno normo, ki konstruira ženske kot vsesplošno šibke (fizično, čustveno, intelektualno) in moške kot močnejše, dominantnejše in spolno aktivnejše od žensk. Skladno z opisano normo tudi ženske same sebe pogosto dojemajo kot manjvredne in podrejene moškim, slednji pa sami sebe dojemajo kot večvredne in spolno dominantnejše v odnosu do žensk, kar je potencialno gojišče SZvO (Zaviršek, 2022).

Po ocenah Svetovne zdravstvene organizacije (WHO, 2020) je v svetu do 18. leta starosti spolno zlorabljen ena od petih deklic in eden od trinajst fantov. V Evropski uniji ima po oceni Sveta Evrope, ki je med letoma 2010 in 2015 vodil kam-

panjo »Eden od petih« (ang. »*One in five*«), izkušnjo SZvO približno vsak peti otrok (Council of Europe, n. d.). Obstaja več metaanaliz ali sistematičnih študij, ki so se ukvarjale z vprašanjem razširjenosti SZvO (Barth idr., 2013; Finkelhor, 1994; Pereda idr., 2009a, 2009b; Stoltenborgh idr., 2011). V analizi, ki je obsegala 331 študij s skupaj skoraj milijon udeleženci, so raziskovalke in raziskovalci poročali o povprečni razširjenosti 12 odstotkov SZvO (Stoltenborgh idr., 2011). Finkelhor (1994), ki je opravil pregled 21 študij, izvedenih na velikih nekliničnih vzorcih odraslih (večina teh študij je bila opravljenih v Severni Ameriki in Evropi), je poročal o 7 odstotkov do 36 odstotkov razširjenosti SZvO med ženskami ter od 3 odstotkov do 29 odstotkov med moškimi. Je pa opozoril, da teh študij ne moremo neposredno primerjati. V Evropi so Pereda idr. (2009a) po njegovem zgledu analizirali 39 študij iz 21 držav (iz vsega sveta) in poročali o podobni distribuciji razširjenosti. Nadalje so Pereda idr. (2009b) v analizo vključili 65 člankov, ki so analizirali 22 držav. Rezultati so pokazali, da je bilo v povprečju 7,9 odstotka moških in 19,7 odstotka žensk žrtev spolne zlorabe pred 18. letom starosti. Podatki torej ne nakazujejo izrazitejših razlik v razširjenosti SZvO.

Kar se tiče posameznih vrst SZvO, je treba izpostaviti študijo Bartha idr. (2013), ki so sistematično pregledali 55 raziskav iz 24 držav in SZvO razdelili na štiri vrste: spolna zloraba brez fizičnega stika, zloraba s fizičnim stikom, prisilni spolni odnos in mešana spolna zloraba. Njihov pregled je pokazal, da se razširjenost SZvO giblje med 8 odstotkov in 31 odstotkov med deklicami in od 3 odstotkov do 17 odstotkov med fanti. Natančneje, 9 odstotkov deklic in 3 odstotki fantov, mlajših od 18 let, je poročalo, da so doživeli prisilni spolni odnos. Pri mešani spolni zlorabi je bila skupna stopnja razširjenosti za deklice 15 odstotkov, medtem ko je za fante dosegla 8 odstotkov. Kar zadeva spolno zlorabo brez fizičnega stika, je bila skupna stopnja 17 odstotkov za fante in 31 odstotkov za deklice, medtem ko je bila stopnja zlorabe s fizičnim stikom 6 odstotkov za fante in 13 odstotkov za deklice.

3 Značilnosti in dejavniki SZvO

SZvO obsega širok spekter izkušenj, ki se pomembno razlikujejo po značilnostih, kot so trajanje oziroma pogostost zlorabe, odnos med žrtvijo in storilcem, starost, pri kateri se je zloraba zgodila oziroma dogajala, prisotnost drugih oblik zlorabe ali zanemarjanja v otroštvu. Ti dejavniki pomembno vplivajo na izide. Na primer, nižja starost žrtve, pogostost in daljše trajanje SZvO, storilec, ki je družinski član (kar po navadi pomeni večjo frekvenco in trajanje zlorabe), prispevajo k bolj neugodnim posledicam za žrtve (Banyard in Williams, 1996; Ventus idr., 2017) – zato je te dejavnike pomembno poznati. Obstoječe študije kažejo tudi, da k večji ranljivosti za

SZvO pomembno prispevajo, kot je bilo že omenjeno, spol otroka, različne vrste fizične, senzorne in intelektualne oviranosti (Ammerman idr., 1988; Brown in Craft, 1989; Sinason, 1992; Sobsey, 1994) ter življenjske okoliščine otroka oziroma njegove družine, predvsem življenje z nebiološkim očetom, nizka starost matere ob prvem rojstvu, nizek socialno-ekonomski status, življenje v mestu, različne disfunkcije v izvorni družini (Gewirtz-Meydan in Finkelhor, 2019; MacMillan idr., 1997; Moody idr., 2018; Pereda idr., 2009b).

Negativne posledice SZvO v odraslosti lahko ublažijo zaščitni dejavniki, ki izhajajo iz obdobja otroštva ali iz poznejšega odraslega obdobja, na primer stabilna izvorna družina, razvite konstruktivne veščine spoprijemanja s težavnimi situacijami, čustvena opora, zlasti od družinskih članov v otroštvu in partnerja v odraslosti, visoka izobrazba (Afifi in MacMillan, 2011; Yule idr., 2019).

Kar se tiče storilcev, študije kažejo, da največ deklic in fantov spolno zlorabijo člani neposredne ali razširjene družine ali oseba, ki jo otrok pozna (Aydin idr., 2015; Briere in Elliott, 2003; Vogelntanz idr., 1999; Young idr., 2009). Nedavne študije opozarjajo na visoko razširjenost seksualne viktimizacije s strani vrstnikov. Gewirtz-Meydan in Finkelhor (2019) na velikem ameriškem vzorcu mladih, starih med 10 let in 17 let, poročata, da je bilo med vsemi spolnimi zlorabami, ki so jih utrpeli fanti, 76,7 odstotka zlorab s strani vrstnikov, med deklicami je bilo takih zlorab 70,1 odstotka.

Obstoječe študije prinašajo tako različne podatke o starosti ob prvi zlorabi, da ni mogoče skleniti trdnih zaključkov (Gewirtz-Meydan in Finkelhor, 2019). SZvO v najranljivejšem obdobju do 5. ali 6. leta starosti je bila na primer ocenjena med 11 odstotkov in 14 odstotkov vseh SZvO (Vogelntanz idr., 1999). Putnam (2003) poroča, da je bilo v času prve spolne zlorabe 10 odstotkov žrtev starih med 0 let in 3 let, 28,4 odstotka med 4 let in 7 let, 25,5 odstotka med 8 let in 11 let, 36,9 odstotka pa je bilo starih 12 let in več. Novejše študije (Gewirtz-Meydan in Finkelhor, 2019) izpostavljajo, da tveganje za doživetje SZvO narašča s starostjo, pri čemer naj bi bila adolescenca za oba spola obdobje najvišjega tveganja, kar se pripisuje pomembnemu deležu zlorab s strani vrstnikov.

SZvO se pogosto povezuje z dodatnimi OIO oziroma se dogaja v kontekstu poliviktimizacije – izkušnje več vrst viktimizacije, kot so spolna, fizična zloraba, izpostavljenost trpinčenju s strani vrstnikov itd. (Finkelhor idr., 2007). Osebe z izkušnjo SZvO, zlasti če imajo izkušnjo dodatnih OIO, so izpostavljene največjemu tveganju za negativne izide (Racine idr., 2022). Kuhar in Zager Kocjan (2020) navajata podatek, da so v Sloveniji osebe, ki so doživele SZvO (ženske in moški skupaj), v povprečju doživele 4,3 dodatne OIO (od skupaj desetih OIO), in sicer je 23,6 odstotka udeležencev in

udeleženk raziskave, katere podatke analiziramo tudi v tem prispevku, poročalo o dodatnih 0–2 OIO, 41,9 odstotka o dodatnih 3–5 OIO, 34,5 odstotka pa ima 6 ali več pridruženih OIO. Avtorici v slovenski raziskavi navajata tudi najpogostejše pridružene OIO (ob kontroli spola in starosti), in sicer čustveno nasilje, čustveno zanemarjanje, materialno zanemarjanje s strani odraslih oseb v izvornem gospodinjstvu.

4 Metoda

4.1 Vzorec

Udeleženke in udeleženci raziskave so bili izbrani iz panela slovenske raziskovalne agencije z uporabo neverjetnostnega kvotnega vzorčenja na podlagi demografskih značilnosti prebivalstva Slovenije v starosti od 18 let do 75 let. Panel tvorijo posameznice in posamezniki, ki prostovoljno sodelujejo v spletnih anketah in za svoje sodelovanje prejmejo majhno finančno nagrado. Izvedli smo spletno anketo, ki jo je v celoti izpolnilo 4.940 panelistk in panelistov. Zbiranje podatkov je potekalo med 14. februarjem 2019 in 10. aprilom 2019. Izpolnjevanje ankete je v povprečju trajalo 27 minut. Podatki so bili uteženi glede na spol, starost, izobrazbo in statistične regije (v skladu s podatki Statističnega urada Republike Slovenije, 2018), da bi čim bolj odražali stanje v obdobju anketiranja. Raziskava je dobila etični pristanek Nacionalnega odbora za medicinsko etiko Ministrstva za zdravje (št. 0120–236/2019/4).

Podrobnejši prikaz socialno-demografskih značilnosti (uteženega) vzorca je v tabeli 1. Vzorec obsega 49,1 odstotka žensk in 50,9 odstotka moških. Povprečna starost udeležencev in udeleženek je bila 46,7 leta (standardni odklon [SO] = 15,3 leta). Glede na izobrazbo je 43,9 odstotka udeleženih v raziskavi doseglo manj kot srednjo šolo, 31,0 odstotka jih je končalo srednjo šolo, 25,0 odstotka pa jih je imelo višjo ali diplomsko izobrazbo. Nizek socialno-ekonomski status (SES) v otroštvu smo pripisali tistim udeležencem in udeleženkam, ki so hkrati ocenili svoj materialni položaj v otroštvu kot slabši ali precej slabši v primerjavi z vrstniki, ter navedli, da sta imela mati in/ali oče nizko izobrazbo (tj. le dokončano ali nedokončano osnovno šolo). Takih posameznic in posameznikov je bilo 21,6 odstotka. Znotraj celotnega vzorca je bilo 6,5 odstotka udeleženk in udeležencev pripadnikov ene od manjšinskih etničnih skupin; med njimi jih je bilo 2,1 odstotka hrvaške in prav toliko srbske etničnosti ter 1,1 odstotka bošnjaške in prav toliko drugih etničnih skupin (skupaj 6,4 odstotka manjšinskih etničnosti). 20,3 odstotka udeležencev in udeleženk je večji del življenja do 18. leta preživelo v Ljubljani ali Mariboru, 16,7 odstotka v srednjem velikem mestu (med 10.000 in 100.000 prebivalcev), 23,9 odstotka v manjšem me-

stu (med 1.000 in 10.000 prebivalcev), 39,2 odstotka pa na vasi oziroma v podeželskem naselju (pod 1.000 prebivalcev).

4.1 Merski instrument

Spolna zloraba je ena izmed desetih kategorij OIO globalno uveljavljenega instrumenta za merjenje OIO (za mednarodne vire in postavke vseh desetih kategorij OIO v slovenski raziskavi glej Kuhar in Zager Kocjan, 2020). Anketna vprašanja za merjenje posameznih OIO se nanašajo na odrasle članice in člane gospodinjstva. Pri spolni zlorabi se vprašanja nanašajo tudi na storilce zunaj družine/gospodinjstva, in sicer na osebe, vsaj pet let starejše od udeleženke oziroma udeleženca raziskave. Spolno zlorabo smo merili s štirimi trditvami, navedenimi v nadaljevanju. Udeleženke in udeleženci so na petstopenjski lestvici (nikoli, enkrat, nekajkrat, pogosto, zelo pogosto) navedli odgovor, kako pogosto so posamezno izkušnjo doživeli v prvih 18 letih življenja.

Trditve so bile naslednje:

– Odrasli ali oseba, vsaj pet let starejša od mene⁶, me je silila, da gledam pornografske slike ali filme, gledam ali kažem spolne organe ali gledam spolni odnos.

– Odrasli ali oseba, vsaj pet let starejša od mene, se me je dotikala ali/in me silila, da se ga/je dotikam na seksualni način.

– Odrasli ali oseba, vsaj pet let starejša od mene, me je napeljevala in/ali silila k spolnemu odnosu (oralnemu, vaginalnemu, analnemu).

– Odrasli ali oseba, vsaj pet let starejša od mene, me je prisilila v oralni, vaginalni ali analni spolni odnos.

Prve od štirih trditvev ni v omenjenih OIO merskih instrumentih. Dodali smo jo zato, ker menimo, da je relevantna v kontekstu sodobne pojavnosti spolne zlorabe in na podlagi posveta (po e-pošti) s tremi svetovalkami iz različnih nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo z osebami, ki so doživele SZvO po Sloveniji. Če je anketirana oseba označila, da je vsaj enega od opisov spolne zlorabe doživela vsaj enkrat, se šteje, da je doživela SZvO.

4.2 Analiza podatkov

Razširjenost SZvO smo izračunali za različne demografske skupine in z logističnimi regresijskimi analizami ocenili povezanost demografskih značilnosti s tveganjem za posamezne OIO. Prikazali smo razširjenost posameznih vrst spolne zlorabe, pogostost doživljanja posamezne izkušnje, storilce in

starostno obdobje. Pri vseh omenjenih raziskovalnih kategorijah smo upoštevali tudi spol (upoštevana sta bila dva spola).

5 Rezultati

5.1 Spolna zloraba v otroštvu po demografskih podatkih

9,5 odstotka oseb ženskega spola je do svojega 18. leta najmanj enkrat doživela vsaj eno vrsto spolne zlorabe s strani vsaj pet let starejše osebe; med osebami moškega spola je takih 2,6 odstotka. Glede na analizirane demografske vidike (tabela 1) se v podvzorcju ženskih udeleženek raziskave kaže statistično značilna razlika le glede na socialno-ekonomski status v otroštvu. Pri udeleženkah je nižji socialno-ekonomski status v otroštvu povezan z večjim tveganjem za spolno zlorabo, medtem ko sta pri moških udeležencih z večjim tveganjem za SZvO povezana manjšinska etničnost in bivanje v manjšem mestu (glede na referenčno skupino – bivanje v LJ/MB).

5.2 Pogostost doživljanja posameznih vrst spolne zlorabe v otroštvu, storilci in starostno obdobje ob prvi zlorabi

Kot kaže tabela 2, je 4,3 odstotka udeleženek in 1,0 odstotka udeležencev poročalo o enkratni izkušnji spolne zlorabe v otroštvu, 5,2 odstotka udeleženek in 1,6 odstotka udeležencev pa je spolno zlorabo doživelo vsaj nekajkrat, pogosto ali zelo pogosto. Med analiziranimi vrstami spolne zlorabe so udeleženke največkrat poročale o dotikih oziroma siljenju v dotik, udeleženci pa o siljenju v ogled pornografskih materialov oziroma gledanje/kazanje spolnih organov ali gledanje spolnega odnosa. O spolnem odnosu s penetracijo je poročalo 3,1 odstotka udeleženek in 0,8 odstotka udeležencev.

⁶ V nadaljevanju zaradi okrajšave uporabljamo formulacijo 'vsaj pet let starejša oseba', ki zaobjame tudi odrasle oz. polnoletne osebe.

Tabela 1: Demografske značilnosti vzorca in doživetje spolne zlorabe v otroštvu glede na demografske kategorije

	<i>n</i>	% (celoten vzorec)	% (spolna zloraba – ženske)	OR (spolna zloraba – ženske)	% (spolna zloraba – moški)	OR (spolna zloraba – moški)
Skupaj	4.939	6,0	9,5		2,6	
<i>Starost</i>						
18–30 let (= Ref)	919	18,6	6,8		1,5	
31–45 let	1.436	29,1	9,7	1,5	3,1	1,2
46–60 let	1.440	29,2	10,6	1,6	2,4	1,4
61–75 let	1.143	23,1	9,8	1,4	3,2	1,9
<i>SES v otroštvu</i>						
Nižji (= Ref)	3.873	78,4	15,2		3,5	
Višji	1.066	21,6	7,8	2,0***	2,4	1,6
<i>Narodnost</i>						
Slovenska (= Ref)	4.619	93,5	9,6		2,4	
Drugo	320	6,5	8,4	1,1	5,3	2,2*
<i>Kraj bivanja do 18. leta</i>						
LJ/MB (= Ref)	1.030	20,9	10,3		3,5	
Srednje veliko mesto	834	16,9	7,7	1,3	3,7	1,1
Manjše mesto	1.206	24,4	11,1	1,1	1,4	2,3*
Vas/podeželje	1.868	37,8	8,8	1,3	2,4	1,4

n = število anketiranih; srednje veliko mesto: 10.000–100.000 prebivalcev; manjše mesto: 1.000–10.000 prebivalcev; vas/podeželje: manj kot 1.000 prebivalcev; OR = razmerje obov v logističnem regresijskem modelu; Ref = referenčna skupina v logističnem regresijskem modelu. * *p* < 0,05; † *p* < 0,01; *** *p* < 0,001.

Tabela 2: Pogostost doživljanja posameznih vrst spolne zlorabe v otroštvu

	Nikoli		Enkrat		Nekajkrat, pogosto, zelo pogosto	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
<i>Vsaj pet let starejša oseba me je silila, da gledam pornografske slike ali filme, gledam ali kažem spolne organe ali gledam spolni odnos.</i>						
Ženske	2.363	97,4	27	1,1	35	1,5
Moški	2.470	98,3	13	0,5	31	1,2
<i>Vsaj pet let starejša oseba se me je dotikala ali/in me silila, da se ga/je dotikam na seksualni način.</i>						
Ženske	2.237	92,2	85	3,5	104	4,3
Moški	2.471	98,3	19	0,7	23	0,9
<i>Vsaj pet let starejša oseba me je napeljevala in/ali silila k spolnemu odnosu (oralnemu, vaginalnemu, analnemu).</i>						
Ženske	2.297	94,7	52	2,1	77	3,1
Moški	2.488	99,0	8	0,3	18	0,7
<i>Vsaj pet let starejša oseba me je prisilila v oralni, vaginalni ali analni odnos.</i>						
Ženske	2.352	97,0	33	1,4	41	1,7
Moški	2.493	99,2	5	0,2	15	0,6
<i>Vsaj ena od navedenih štirih vrst spolne zlorabe.</i>						
Ženske	2.295	90,5	105	4,3	125	5,2
Moški	2.448	97,4	26	1,0	40	1,6

n = število anketiranih.

Kot je razvidno v tabeli 3, izhaja pri zlorabljenih udeleženkah največji odstotek storilcev – nismo spraševali po spolu, moško obliko uporabljamo inkluzivno za vse osebe, ki so bile navedene kot storilci – iz družinskega in sorodniškega kroga. Velik odstotek spolnih zlorab v otroštvu, kar četrtnina do tretjina, povzročijo sosede. Sledijo zlorabe s strani družinskih prijateljev. Udeleženke o neznanih storilcih poročajo le pri 5 odstotkih do 11 odstotkov primerov zlorab. Udeleženci so poročali o 1 odstotku do 3 odstotkov zlorab s strani nosilcev poklicev, kot so učitelj, zdravnik, duhovnik. Dodatno smo izračunali še število storilcev znotraj posamezne izmed preučevanih štirih vrst zlorab v otroštvu. Nekatere udeleženke

raziskave, ki so poročale o spolni zlorabi, so znotraj posameznih vrst zlorabe navajale več različnih storilcev, saj je število navedenih storilcev po posameznih vrstah SZvO večje od števila udeleženk, ki so poročale o njih.

Pri udeležencih, ki so preživeli spolno zlorabo, obsegajo največji odstotek storilcev sosede – od 23 odstotkov do 53 odstotkov. Glede na posamezne vrste zlorabe v otroštvu udeleženci poročajo, da je bilo od 3 odstotkov do 23 odstotkov storilcev družinskih članov in ožjih sorodnikov. Udeleženci z izkušnjo spolne zlorabe v primerjavi z udeleženkami s podobnimi izkušnjami poročajo o večjem odstotku nepoznanih

Tabela 3: Storilci posameznih vrst spolne zlorabe v otroštvu

	SZvO1		SZvO2		SZvO3		SZvO4	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
<i>Oče/mama, brat/sestra, dedek/babica</i>								
Ženske	26	34,2	39	18,1	25	18,5	19	24,4
Moški	1	4,6	9	20,0	4	8,3	1	3,3
<i>Očim/mačeha, rejnik/rejnica/otroci rejnikov</i>								
Ženske	4	5,3	8	3,7	6	4,4	3	3,9
Moški	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Stric/teta, bratranec/sestrična</i>								
Ženske	13	17,1	42	19,5	27	20,0	15	19,2
Moški	5	22,7	9	20,0	3	6,1	3	10,0
<i>Prijatelj/ica staršev</i>								
Ženske	5	6,6	19	8,8	14	10,4	3	3,9
Moški	1	4,6	2	4,4	5	10,2	3	10,0
<i>Sosed/a</i>								
Ženske	19	25,0	60	27,9	32	23,7	20	25,6
Moški	5	22,7	15	33,3	16	32,7	16	53,3
<i>Vzgojitelj/ica, učitelj/ica, zdravnik/ca, duhovnik</i>								
Ženske	2	2,6	6	2,8	3	2,2	1	1,3
Moški	4	18,2	5	11,1	5	10,2	4	13,3
<i>Neznanec/ka</i>								
Ženske	5	5,3	19	8,8	15	11,1	7	9,0
Moški	1	4,6	5	11,1	8	16,3	3	10,0
<i>Drugo (primeri samonavedb: pradedek, mamin stric, prijatelj, sin/hči starševih prijateljev, znanec, sin znancev, sodelavec od starša, tetin prijatelj, sovaščan, mentor, fizioterapevt, poštar, delavec)</i>								
Ženske	2	2,6	22	10,2	13	9,6	10	12,8
Moški	5	22,7	0	0	8	16,3	0	0
<i>Skupaj</i>								
Ženske	76	98,7	215	99,8	135	99,9	78	100,1
Moški	22	100,1	45	99,9	49	100,1	30	99,9

n = število anketiranih; SZvO1 = Vsaj pet let starejša oseba me je silila, da gledam pornografske slike ali filme, gledam ali kažem spolne organe ali gledam spolni odnos; SZvO2 = Vsaj pet let starejša oseba se me je dotikala ali/in me silila, da se ga/je dotikam na seksualni način; SZvO3 = Vsaj pet let starejša oseba me je napeljevala in/ali silila k spolnemu odnosu (oralnemu, vaginalnemu, analnemu); SZvO4 = Vsaj pet let starejša oseba me je prisilila v oralni, vaginalni ali analni odnos.

storilcev (od 5 odstotkov do 16 odstotkov) ter posameznikov, ki so opravljali poklice, kot so učitelj, zdravnik, duhovnik (od 10 odstotkov do 18 odstotkov). Nekateri udeleženci z izkušnjo zlorabe so poročali o večjem številu različnih storilcev znotraj posamezne kategorije zlorab v otroštvu.

Največ udeleženk z izkušnjo spolne zlorabe je doživelo prvo spolno zlorabo (ne glede na vrsto) med 7. letom in 12. letom, čemur tesno sledi odstotek tistih, ki so jo doživele med 13. letom in 18. letom. Približno šestina je bila prvič spolno zlorabljena do vključno 6. leta starosti. Med vrstami spolne zlorabe so bile med udeleženkami v obdobju od 0 let do 6 let najpogostejše: siljenje v ogled pornografskih vsebin oziroma siljenje v gledanje/kazanje spolnih organov ali gledanje spolnega odnosa.

Podobno je bilo med moškimi, ki so doživeli zlorabo; o prvi spolni zlorabi jih je največ navajalo obdobje med 7. letom in 12. letom starosti (polovica udeležencev), nekoliko manj jih je bilo prvič zlorabljenih med 13. letom in 18. letom, desetina pa do vključno 6. leta starosti. Za najzgodnejše obdobje (0–6 let) največ zlorabljenih udeležencev (16 %) poroča o siljenju v spolni odnos.

6 Diskusija

Podatki o razširjenosti spolnih zlorab v otroštvu v Sloveniji, ki jih prinaša slovenska študija OIO iz leta 2019 (9,5 % za deklice in 2,6 % za fante), so nižji od podatka, ki ga navaja Svetovna zdravstvena organizacija (WHO, 2020; približno 20 % za deklice in 8 % za fante). Na razlike v podatkih opozarjajo tudi mednarodne študije s področja, namreč, da je različne raziskave iz posameznih držav med seboj težko primerjati, saj pogosto niso primerljivi načini merjenja, raziskovalni vzorec; prav tako so različni opisi, kaj je spolna zloraba, preučevane vrste zlorab ipd. (Barth idr., 2013; Finkelhor, 1994; Pereda idr., 2009b; Stoltenborgh idr., 2011). Med ključnimi razlogi za razlike je tudi različna ozaveščenost o spolnih zlorabah po državah in regijah. Večja je družbena občutljivost v zvezi s SZvO, večje je število tistih, ki določeno ravnanje prepoznajo kot zlorabo in o njem poročajo (Council of Europe, 2022).

Naši podatki so omejeni na storilce, ki so vsaj pet let starejši od žrtve, pri čemer se zavedamo, da ta zamejitev izključuje spolno viktimizacijo s strani vrstnikov, ki po novejših izsledkih predstavlja visok odstotek vseh SZvO (Gewirtz-Meydan in Finkelhor, 2019). Se je pa tudi v naši študiji izkazala SZvO

Tabela 4: Starostno obdobje ob (prvem) doživetju spolne zlorabe v otroštvu

	Do vključno 6. leta		Med 7. letom in 12. letom		Med 13. letom in 18. letom	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
<i>Vsaj pet let starejša oseba me je silila, da gledam pornografske slike ali filme, gledam ali kažem spolne organe ali gledam spolni odnos</i>						
Ženske	17	26,9	33	53,2	13	20,0
Moški	2	9,7	14	67,4	5	22,9
<i>Vsaj pet let starejša oseba se me je dotikala ali/in me silila, da se ga/je dotikam na seksualni način.</i>						
Ženske	37	19,7	95	50,2	57	30,1
Moški	6	14,5	24	55,9	13	29,6
<i>Vsaj pet let starejša oseba me je napeljevala in/ali silila k spolnemu odnosu (oralnemu, vaginalnemu, analnemu).</i>						
Ženske	17	13,4	56	43,3	56	43,3
Moški	7	15,6	17	39,6	19	44,8
<i>Vsaj pet let starejša oseba me je prisilila v oralni, vaginalni ali analni odnos.</i>						
Ženske	13	18,1	35	47,3	26	34,6
Moški	3	10,0	12	47,5	11	42,4
<i>Vsaj ena od navedenih štirih vrst spolne zlorabe</i>						
Ženske	36	15,7	103	44,8	91	39,7
Moški	7	10,6	33	50,0	26	39,4

n = število anketiranih.

za izkušnjo, ki je, kot je značilno za mednarodne raziskave (Moody idr., 2018), po razširjenosti različna glede na spol žrtve; ženske so pogosteje žrtve kot moški. Moški so morda redkeje poročali o doživetih SZvO zato, ker imajo višji prag tolerance do nasilnih dejanj s spolno vsebino, kar je povezano s patriarhalno definicijo moškosti in posledično tudi z izogibanjem, da bi posameznik nase gledal kot na žrtev (npr. prisilno gledanje pornografije, razkazovanje ipd. v patriarhalni družbi med moškimi pogosto veljajo za iniciacijo v »pravo moškost«, zato jo posamezniki normalizirajo).

Kar se tiče ženskega vzorca, opravljena raziskava v Sloveniji pritrjuje dosedanjim ugotovitvam, da predstavlja nižji socialno-ekonomski status večje tveganje za SZvO, za moški podvzorec pa je prav tako v skladu z obstoječimi mednarodnimi izsledki pokazala večje tveganje za SZvO pri udeležencih, ki niso večinske etničnosti (MacMillan idr., 1997).

Naša študija je za ženski podvzorec pokazala, da izvira do tretjina storilcev vseh oblik spolnih zlorab, o katerih so poročale udeležence, iz družinskega in sorodniškega kroga, za moški podvzorec pa znaša ta delež do petine. Za oba spola, še zlasti pa za moške, smo ugotovili visok odstotek zlorab s strani sosedov. Sledijo zlorabe s strani družinskih prijateljev. Naša študija je pokazala, da so neznani storilci najredkejši, predvsem pri deklicah. Tudi tuje študije (Vogeltanz idr., 1999; Young idr., 2009) dokazujejo, da so najpogosteje storilci osebe, ki jih otrok pozna. Ugotovili smo razmeroma nizke odstotke zlorab s strani nosilcev poklicev, kot so učitelj, zdravnik, duhovnik, zlasti pri deklicah. Podobne ugotovitve prinaša analiza osebnih izpovedi žensk na anonimnem portalu #jztudi, kjer je veliko žensk poročalo o ponavljajočih se in različnih vrstah spolnih zlorab s strani različnih povzročiteljev, med katerimi so bile najpogosteje znane osebe (Zaviršek, 2020). Pri obeh spolih je delež preživelih SZvO najmanjši v najzgodnejšem starostnem obdobju (do šest let), kar dokazujejo tudi sorodne tuje študije (npr. Vogeltanz idr., 1999). Ta starostna skupina otrok je najbolj ranljiva, saj gre za obdobje, ki ima največ spominskih omejitev, simptome spolne zlorabe odrasli slabo prepoznavajo in se najbližje osebe najmočneje odzivajo z zanikanjem v primerjavi s poznejšimi obdobji, ko otrok in odraščajoči mladi eksplicitneje poročajo o zlorabi.

Podatki o številu SZvO (do 18. leta starosti), ki jih prinaša opisana raziskava za Slovenijo, nakazujejo, da gre za precej višje številke, kot je število prijavljenih kaznivih dejanj spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let v Sloveniji. Šele po letu 1998 je prišlo do nekoliko povečanega števila prijav kaznivega dejanja spolnega napada na osebo, mlajšo od 14 let (pozneje 15 let) policiji. Med letoma 1998 in 2008 je bilo na letni ravni v povprečju 188 prijav ali 2.072 prijav v 11 letih. Med letoma 2008 in 2018 se je število prijav kaznivega dejanja še zmanjšalo, in sicer na

1.684 prijav v enajstletnem obdobju, kar je v povprečju 153 primerov na letni ravni. Tudi med letoma 2019 in 2022 se število prijav ni povečalo, največ jih je bilo leta 2019 (145 prijav). Seveda anketnih podatkov in prijavljenih kaznivih dejanj po 173. členu »KZ-1« (2008) ne moremo neposredno primerjati. Anketni podatki se nanašajo na zlorabo otrok do 18. leta, medtem ko kaznivo dejanje po 173. členu »KZ-1« (2008) zajema le zlorabe otrok do 15. leta. Poleg tega anketa prinaša podatke o SZvO oseb v daljšem obdobju (glede na velik starostni razpon anketirank in anketirancev gre za zlorabe, storjene v nekaj desetletjih). Kljub temu lahko govorimo o slabem prepoznavanju SZvO, redkem prijavljanju, pogostem ovrnjenju sumov spolnih zlorab v preiskovalnem postopku, pomanjkanju otroku prilagojenih pristopov na sodišču in umanjkanju podpore za žrtve. Tudi mednarodne raziskave opozarjajo, da so le najhujši primeri SZvO prijavljeni policiji (Manly, 2005). Za slovenski kontekst domnevamo, da se bo z ozaveščanjem in profesionalizacijo postopkov število prijav SZvO v prihodnosti povečalo.

6.1 Omejitve raziskave

Podatki za pričujočo študijo izhajajo iz panela, o pomanjkljivosti takega vzorca pa smo že podrobneje poročali (Kuhar in Zager Kocjan, 2020). Od kakovosti baze spletnega panela je odvisno, kako dobro odraža populacijo, vendar pa je reprezentativnost takih vzorcev v primerjavi z verjetnostnimi slučajnimi vzorci manjša (ne glede na uteževanje), zato je sploševanje oteženo.

Dodatna omejitev raziskave je, da gre za samoporočanje o obremenjujočih izkušnjah. Glede na velik starostni razpon vzorca pri tem lahko prihaja do pristranskosti priklica iz spomina – zaradi časovne oddaljenosti otroštva in spomina ter vloge distanciranja na splošno pri starejših udeleženkah in udeležencih na eni strani ter časovne bližine in živosti spominjanja pri mladih na drugi.

Naša raziskava ni vključila doživljenjske izpostavljenosti spolni zlorabi, prav tako so podatki omejeni na storilce, ki so vsaj pet let starejši od žrtve. Dolson idr. (2021) so pokazali, da so številne SZvO pri taki raziskovalni metodologiji izpuščene, kar je skladno z izsledki o velikem deležu storilcev znotraj vrstniških skupin (Gewirtz-Meydan in Finkelhor, 2019). Dolson idr. (2021) so predlagali, da se v nadaljnjih študijah OIO odstrani pogoj, da je storilec v času spolne zlorabe vsaj pet let starejši od žrtve.

Tipologija SZvO v naši študiji ni izčrpna (uporabljene so bile le štiri trditve) in izključuje na primer zlorabe kot so spolno nadlegovanje, ki se dogaja v spletnem okolju, kar je tudi pri nas vse bolj aktualna tema (Filipčič, 2010). Udeležencev raziskave tudi nismo spraševali, ali so kaznivo dejanje prijavili.

Raziskava temelji na spolnem binarizmu in v njej niso vključene osebe drugih spolov in nebinarne osebe. V prihodnje bi veljalo raziskati tudi spol storilcev in izvesti študijo s poudarkom na vzorčenju skupin, ki so za SZvO potencialno posebej ranljive (npr. otroci z različnimi oviranostmi).

Literatura

- Afifi, T. O. in MacMillan, H. L. (2011). Resilience following child maltreatment: A review of protective factors. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 266–272.
- Ammerman, Robert, van Hasselt, Vincent B. in Hersen, M. (1988). Maltreatment of handicapped children: A critical review. *Journal of Family Violence*, 3(1), 53–72.
- Aničič, K., Hrovat Svetičič, T., Hrovat, T. in Sušnik, A. (2017). *Nasilje nad otroki: strokovne smernice za delo z otroki, ki doživljajo zanemarjanje in/ali nasilje*. Društvo za nenasilno komunikacijo.
- Assink, M., van der Put, C. E., Meeuwssen, M. W. C. M., de Jong, N. M., Oort, F. J., Stams, G. J. J. M. in Hoeve, M. (2019). Risk factors for child sexual abuse victimization: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 145(5), 459–489.
- Aydin, B., Akbas, S., Turla A., Dundar, C., Murat Yuce, M. D. in Karabekiroglu, K. (2015). Child sexual abuse in Turkey: An analysis of 1002 cases. *Journal of Forensic Sciences*, 60(1), 61–65.
- Banyard, V. L. in Williams, L. M. (1996). Characteristics of child sexual abuse as correlates of women's adjustment: A prospective study. *Journal of Marriage and the Family*, 58(4), 853–865.
- Barth, J., Bermetz, L., Heim, E., Trelle, S. in Tonia, T. (2013). The current prevalence of child sexual abuse worldwide: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Public Health*, 58(3), 469–483.
- Bašič, K. (1997). Spolni napad na otroka. V P. Kornhauser (ur.), *Trpinčen otrok: kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok. Ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti* (str. 130–179). Meridiana.
- Bašič, K. (2014). *Nasilje v družini in spolni napad na otroka. Združenje proti spolnemu zlorabljanju*. <http://spolna-zloraba.si/wp-content/uploads/2015/12/skripta-Nasilje-v-druzini-in-spolni-napad-na-otroka-oktober-2014.pdf>
- Bašič, K. (2016). *Nezaščitene pravice otrok žrtev trpinčenja in spolne zlorabe – predlogi za obravnavo na komisijo za peticije in človekove pravice in enake možnosti v DZ*. Združenje proti spolnemu zlorabljanju. <https://spolna-zloraba.si/index.php/2016/02/02/nezascitene-pravice-otrok-zrtev-trpinčenja-in-spolne-zlorabe-predlogi-za-obravnavo-na-komisijo-za-peticije-in-človekove-pravice-in-enake-možnosti-v-dz/>
- Bass, E. in Davis, L. (1998). *Pogum za okrevanje: Priročnik za ženske, ki so preživele spolno zlorabo v otroštvu*. Visoka šola za socialno delo, Liberalna akademija.
- Briere, J. in Elliott, D. M. (2003). Prevalence and psychological sequelae of self-reported childhood physical and sexual abuse in a general population sample of men and women. *Child Abuse & Neglect*, 27(10), 1205–1222.
- Brown, H. in Craft, A. (1989). *Thinking the unthinkable: Papers on sexual abuse and people with learning difficulties*. FPA Education Unit.
- Brownmiller, S. (1988). *Proti naši volji*. Krt.
- Council of Europe (n. d.). *One in five campaign*. <https://www.coe.int/en/web/children/campaign-materials>
- Council of Europe. (2022). *Increased awareness of child sexual abuse*. <https://www.coe.int/en/web/children/increased-awareness-of-child-sexual-abuse>
- Davis, M. K., in Gidycz, C. A. (2000). Child sexual abuse prevention programs: A meta-analysis. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29(2), 257–265.
- de Jong, R., Alink, L., Bijleveld, C., Finkenauer, C. in Hendriks, J. (2015). Transition to adulthood of child sexual abuse victims. *Aggression and Violent Behavior*, 24, 175–187.
- Dolson, R. A., Morelen, D. M., Dodd, J. C. in Clements, A. D. (2021). Pocket ACE: Child sexual abuse survivors missed by the ACEs Study Questionnaire. *Child Abuse & Neglect*, 117(July), 105049. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105049>
- Domiter Protner, K. (2014). *Zloraba otrok v družini: možnosti ukrepanja*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Elmer, E. in Gregg, G. (1967). Developmental characteristics of abused children. *Pediatrics*, 40(4), 596–602.
- Enders, U. (ur.). (2003). *Zart war ich, bitter war's: Handbuch gegen sexuellen Missbrauch*. Kiepenheuer & Witsch.
- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Koss, M. P. in Marks, J. S. (1998). The relationship of adult health status to childhood abuse and household dysfunction. *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4), 245–258.
- Filipčič, M. (2010). Izpostavljenost in zaščita otrok pred spletnim nadlegovanjem. V A. Lenarčič, M. Kosta in K. Blagus (ur.), *Mednarodna konferenca Splet izobraževanja in raziskovanja z IKT – SIRIKT 2010 (zbornik): Kranjska Gora, 14.–17. april 2010* (str. 178–184). Miška. https://www.ris.org/uploadi/editor/1287174511SIRIKT2010_Zbornik_WEB_v2.pdf
- Finkelhor, D. (1994). The international epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 18(5), 409–417.
- Finkelhor, D. in Browne, A. (1985). The traumatic impact of child sexual abuse: A conceptualization. *American Journal of Orthopsychiatry*, 55(4), 530–541.
- Finkelhor, D., Ormrod, R. K. in Turner, H. A. (2007). Polyvictimization: A neglected component in child victimization. *Child Abuse & Neglect*, 31(1), 7–26.
- Frangež, D. in Dvoršek, A. (2013). Nekateri kriminalistični vidiki odkrivanja spolnih zlorab otrok v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 63–73.
- Gewirtz-Meydan, M. in Finkelhor, D. (2019). Sexual abuse and assault in a large national sample of children and adolescents. *Child Maltreatment*, 25(2), 203–214.
- Haugaard, J. J. (2000). The challenge of defining child sexual abuse. *American Psychologist*, 55(9), 1036–1039.
- Hughes, K., Bellis, M. A., Hardcastle, K. A., Sethi, D., Butchart, A., Milkton, C., Jones, L. in Dunne, M. P. (2017). The effect of multiple adverse childhood experiences on health: A systematic review and meta-analysis. *The Lancet Public Health*, 2(8), 356–366.
- Kazenski zakonik (KZ-1). (2008, 2009, 2011). *Uradni list RS*, (55/08, 66/08L 39/09, 91/11).
- Kazenski zakonik (KZ-1-UPB2). (2012, 2015, 2016, 2017, 2020, 2021, 2022). *Uradni list RS*, (50/12, 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 105/22).
- Kendall-Tackett, K. A., Williams, L. M. in Finkelhor, D. (1993). Impact of sexual abuse on children: A review and synthesis of recent empirical studies. *Psychological Bulletin*, 113(1), 164–180.
- Kuhar, M. in Zager Kocjan, G. (2020). Konglomerat travme: Obremenjujoče izkušnje v otroštvu in njihovo socialnodemografsko ozadje. *Teorija in praksa*, 57(2), 509–526.

36. Leskošek, V., Antič Gaber, M., Selišnik, I., Filipčič, K., Urek, M., Matko, K., Zaviršek, D., Sedmak, M. in Kralj, A. (2014). *Nasilje nad ženskami v Sloveniji*. Aristej.
37. MacMillan, H. L., Fleming, J. E., Trocme, N., Boyle, M. H., Wong, M., Racine, Y. A., Beardslee, W. R. in Offord, D. R. (1997). Prevalence of child physical and sexual abuse in the community: Results from the Ontario health supplement. *JAMA*, 278(2), 131–135.
38. Maniglio, R. (2009). The impact of child sexual abuse on health: A systematic review of reviews. *Clinical Psychology Review*, 29(7), 647–657.
39. Manly, J. T. (2005). Advances in research definitions of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 29(5), 425–439.
40. McTavish, J. R., Santesso, N., Amin, A., Reijnders, M., Ali, M. U., Fitzpatrick-Lewis, D. in MacMillan, H. L. (2019). Psychosocial interventions for responding to child sexual abuse: A systematic review. *Child Abuse & Neglect*, 116, Part 1(June), 104203. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104203>
41. Moody, G., Cannings-John, R., Hood, K., Kemp, A. in Robling, M. (2018). Establishing the international prevalence of self-reported child maltreatment: A systematic review by maltreatment type and gender. *BMC Public Health*, 18(1), 1164. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-6044-y>
42. Mrkun, M. (2020a). *Child sexual exploitation and abuse. Qualitative report: July 2020*. [Predstavitev]. <https://rm.coe.int/barnahus-slovenia-qualitative-study-on-child-sexual-abuse/1680a72552>
43. Mrkun, M. (2020b). *Child sexual exploitation and abuse. Quantitative report: September 2020*. [Predstavitev]. <https://rm.coe.int/barnahus-slovenia-quantitative-study-on-child-sexual-abuse/1680a7269e>
44. Mullender, A. (1996). Children living with domestic violence. *Adoption and Fostering*, 20(1), 8–15.
45. Mullender, A., Hague, G. M., Imam, I., Kelly, L., Malos, E. M. in Regan, L. (2002). *Children's Perspectives on Domestic Violence*. Sage.
46. Neumann, D. A., Houskamp, B. M., Pollock, V. E. in Briere, J. (1996). The long-term sequelae of childhood sexual abuse in women: A meta-analytic review. *Child Maltreatment*, 1(1), 6–16.
47. Pereda, N., Guilera, G., Forns, M. in Gomez-Benito, J. (2009a). The international epidemiology of child sexual abuse: A continuation of Finkelhor (1994). *Child Abuse & Neglect*, 33(6), 331–342.
48. Pereda, N., Guilera, G., Forns, M. in Gómez-Benito, J. (2009b). The prevalence of child sexual abuse in community and student samples: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 29(4), 328–338.
49. Putnam, F. W. (2003). Ten-year research update review: Child sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42(3), 269–278.
50. Racine, N., Zhu, J., Hartwick, C. in Madigan, S. (2022). Differences in demographic, risk, and protective factors in a clinical sample of children who experienced sexual abuse only vs. poly-victimization. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 789329. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsy.2021.789329/full>
51. Rush, F. (1980). *The best kept secret: The sexual abuse of children*. Prentice Hall.
52. Rutar, D. (2016). *Duhovnikova sobica*. Za-misli.
53. Sinason, V. (1992). *Mental handicap and the human condition. New Approaches from the Tavistock*. Free Association Books.
54. Sobsey, R. (1994). *Violence and abuse in the lives of people with disabilities. The end of silent acceptance?* Paul H. Brookes Publishing Co.
55. Stanley, N., Manthorpe, J. in Penhale, P. (ur.). (1999). *Institutional abuse: Perspectives across the life course*. Routledge.
56. Statistični urad Republike Slovenije. (2018). *Dohodek, revščina in socialna izključenost*. <https://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/10/39>
57. Stoltenborgh, M., van Ijzendoorn, M. H., Euser, E. M. in Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment*, 16(2), 79–101.
58. Ventus, D., Antfolk, J. in Salo, B. (2017). The associations between abuse characteristics in child sexual abuse: A meta-analysis. *Journal of Sexual Aggression*, 23(2), 167–180.
59. Veselič, Š., Horvat, D. in Plaz, M. (ur.). (2014). *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon*. Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.
60. Vogeltanz, N. D., Wilsnack, S. C., Harris, T. R., Wilsnack, R. W., Wonderlich, S. A. in Kristjanson, A. F. (1999). Prevalence and risk factors for childhood sexual abuse in women: National survey findings. *Child Abuse and Neglect*, 23(6), 529–592.
61. Walker, M. (1992). *Surviving secrets*. Open University Press.
62. Whitaker, D. J., Le, B., Hanson, R. K., Baker, C. K., McMahon, P. M., Ryan, G., Klein, A. in Rice, D. D. (2008). Risk factors for the perpetration of child sexual abuse: a review and meta-analysis. *Child Abuse & Neglect*, 32(5), 529–548.
63. World Health Organization. (1999). *Report of the consultation on child abuse prevention, 29–31 March 1999, WHO, Geneva*. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/65900>
64. World Health Organization. (2020). *Child maltreatment*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
65. Wyatt, G. E. in Peters, S. D. (1986). Issues in the definition of child sexual abuse in prevalence research. *Child Abuse & Neglect*, 10(2), 231–240.
66. Young, A. M., Grey, M. in Boyd, C. J. (2009). Adolescents' experiences of sexual assault by peers: Prevalence and nature of victimization occurring within and outside of school. *Journal of Youth and Adolescence*, 38(8), 1072–1083.
67. Yule, K., Houston, J. in Grych, J. (2019). Resilience in children exposed to violence: A meta-analysis of protective factors across ecological contexts. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 22(3), 406–431.
68. Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). (2008). *Uradni list RS*, (16/08).
69. Zaviršek, D. (1994). *Ženske in duševno zdravje: O novih kulturah skrbi*. Visoka šola za socialno delo.
70. Zaviršek, D. (1998). Razumevanje nasilja v socialnih znanostih. V E. Bass in L. Davis (ur.), *Pogum za okrevanje: Priročnik za ženske, ki so preživele spolno zlorabo v otroštvu* (str. 7–25). Visoka šola za socialno delo, Liberalna akademija.
71. Zaviršek, D. (2002). Pictures and silences: memories of sexual abuse of disabled people. *International Journal of Social Welfare*, 11(4), 270–285.
72. Zaviršek, D. (2016). Doktrina in metode socialnega dela na področju podpore žrtvam spolnih zlorab v katoliški cerkvi. *Socialno delo*, 55(1-2), 7–25.
73. Zaviršek, D. (2020). This is not a story that would shock! The #MeToo Campaign in Slovenia. *The Journal of Social Policy Studies*, 18(2), 343–356.
74. Zaviršek, D. (2022). Razkrivati prikrito, ponavljati povedano: Od mesta dam do spletnih uporov: spremna študija. V C. Emcke (ur.), *Ja je ja in ...: monolog* (str. 91–125). Založba Cj⁺.

Prevalence and Characteristics of Child Sexual Abuse in Slovenia

Metka Kuhar, Ph.D., Professor of Social Psychology, Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana, Slovenia.
E-mail: metka.kuhar@fdv.uni-lj.si

Darja Zaviršek, Ph.D., Professor of Social Work, Faculty of Social Work, University of Ljubljana, Slovenia.
E-mail: darja.zavirsek@fsd.uni-lj.si

Although childhood sexual abuse (CSA) remains a problem of international proportion with numerous, severe and long-lasting consequences, there is a lack of systematic data in Slovenia on the prevalence of the problem and its specificities. The present analysis represents the first comprehensive attempt to determine the prevalence of CSA in Slovenia, including individual characteristics of abuse (type, recurrence, gender of victim, perpetrator(s), age at the time of abuse, socio-economic background of victims, etc.). The data are from the 2019 Slovenian study on Adverse Childhood Experiences, and the results show that in Slovenia, 9.5% of women and 2.6% of men have experienced at least one type of sexual abuse by a person at least five years older than them by the age of 18. For women, lower socioeconomic status in childhood is associated with a higher risk of CSA, and for men, it is belonging to an ethnic minority and living in a smaller town. Most perpetrators of female victims come from the within the family; for men, the proportion of perpetrators from the neighbourhood is particularly high.

Keywords: child sexual abuse, adverse childhood experiences, perpetrators, survey, people living in Slovenia

UDC: 343.541(497.4)